

GELENEK TEMSİLCİSİ KADIN BİR OZANIN ESERLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYETİN İNŞASI: AYŞE TEKİN ÖRNEĞİ

The Construction of Gender in the Works of a Traditional Representative Female Poet: The Example of Ayşe Tekin

Alev ÖZTÜRK MERDİN *

Öz

Sözlü gelenekler ve temsiller, mekân ve kişi mefhumuna bağlı olarak ortak bir emeğin sonucunda ortaya çıkan bilgi belleğidir. Türk sözlü kültürünün tarihsel derinliğini aktaran sözlü unsurların genelinde müzik özelinde ise sanat ve icra bağlamıyla kültürel devamlılığın sağlandığı âşıklık geleneği gelmektedir. Kırşehir ili âşıklık/ozanlık geleneği açısından önemli bir konuma sahiptir. Kırşehir, 2019 yılı Ekim ayında UNESCO tarafından Yaratıcı Şehirler Ağı'na dâhil olarak müzik şehri ilân edilmiştir. Yöre bünyesinde nesilden nesile devam eden kültürel aktarım, zaman içinde şehrin müzik dinamikleri üzerinde çeşitli dönüşümlere uğramıştır. Sözlü kültür ortamında var olan dönüşüm ve değişimin çok yönlü araştırılması, geleneksel bilginin aktarımı açısından önem arz etmektedir. Geleneğin yaşandığı ve aktarıldığı her dönem içerisinde sürdürülebilirliği sağlayan temsilcileri, varlıklarını her daim korumuştur. Sözlü aktarım sürecinde geleneğin imkânlarından istifade ederek var olan belleği sonraki nesle taşımak, gelenek aktarıcıları vasıtasıyla mümkündür. Ozan ya da âşık olarak adlandırılan müzikal belleği aktaran sözlü kültür taşıyıcıları, ait oldukları kültürün temel dinamiklerine vâkıf bellek üreticileridir. Günümüzde bellek üreticileri arasında var olmaya çalışan kadın ozanların gelenek içindeki yerlerini belirlemek, âşıklık geleneğinin alt yapısını ve toplumsal sürecini analiz etmek açısından oldukça önemlidir. Çalışmanın örneklem alanını oluşturan Ayşe Tekin, Kültür Bakanlığı tarafından Kırşehir ilinde ilk kadın halk ozanı olarak seçilmiştir. Kırşehir ilinde ilk kadın halk ozanı unvanı alan Ayşe Tekin'in eserlerinde toplumsal cinsiyet rollerini tespit etmeye yönelik bu çalışma, metin merkezli bir bağlam denemesidir. Ayşe Tekin'in eserlerini oluşturduğu ortamı aktarmak, eserlerinde yer alan toplumsal cinsiyet unsurlarının feminist kuram üzerinden eleştirel analizini de geçerli kılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Âşıklık geleneği, Feminist kuram, Toplumsal cinsiyet, Ayşe Tekin, Kırşehir.

Abstract

Oral traditions and representations are the knowledge memory that emerges as a result of a common labor depending on the concept of place and person. Among the oral elements that convey the historical depth of Turkish oral culture, music in general and the tradition of minstrelsy in particular, where cultural continuity is ensured through the context of art and performance. Kırşehir province has an important position in terms of the minstrel/bard tradition. Kırşehir was declared a city of music by being included in the Creative Cities Network by UNESCO in October 2019. The cultural transmission that has continued from generation to generation within the region has undergone various transformations in the musical dynamics of the city over time. The multifaceted investigation of the transformation and change that exists in the oral culture environment is important in terms of the transmission of traditional knowledge. In every period in which the tradition has been experienced and transmitted, its representatives who ensured sustainability have always preserved their existence. In the oral transmission process, it is possible to transfer the existing memory to the next generation by taking advantage of the possibilities of tradition through tradition transmitters. The oral culture carriers who transmit musical memory, called bards or minstrels, are memory producers who are aware of the basic dynamics of the culture they belong to. Determining the place of female bards who are trying to exist among the memory producers in the tradition is

* Dr. Öğretim Görevlisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, alevmerdin@ahievran.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6957-4913.

very important in terms of analyzing the infrastructure and social process of the minstrel tradition. Ayşe Tekin, who constitutes the sample area of the study, was selected by the Ministry of Culture as the first female folk poet in Kırşehir province. This study, which aims to determine the gender roles in the works of Ayşe Tekin, who received the title of the first female folk poet in Kırşehir province, is a text-centered contextual attempt. Translating the environment in which Ayşe Tekin created her works will also validate the critical analysis of the gender elements in her works through feminist theory.

Keywords: Minstrel tradition, Feminist theory, Gender, Ayşe Tekin, Kırşehir.

Extended Summary

The oral culture carriers who transmit musical memory, called bards or minstrels, are memory producers who are aware of the basic dynamics of the culture they belong to. Determining the place of female minstrels who are trying to exist among the memory producers today within the tradition is quite important in terms of analyzing the infrastructure and social process of the minstrel tradition. Ayşe Tekin, who constitutes the sample area of the study, was selected by the Ministry of Culture as the first female folk poet in Kırşehir province. This study, which aims to determine the gender roles in the works of Ayşe Tekin, who received the title of the first female folk poet in Kırşehir province, is a text-centered contextual attempt. Explaining the environment in which Ayşe Tekin created her works will also validate the critical analysis of the gender elements in her works through feminist theory. The aim of the study is to address the place of female performers in the minstrel tradition in the context of gender in Kırşehir province, where the intergenerational transmission of the minstrel tradition is intense. The mission that women performers undertake in society in terms of transferring the musical tradition and the processes of contributing to the tradition are among the main issues that are aimed to be revealed in the study.

The universe of the study is Kırşehir province, which is included in the creative cities network in the field of music by UNESCO. Ayşe Tekin's work was used as the sample area. Transmitting Ayşe Tekin's artistic view will also facilitate the consideration of the basic form of the gender elements detected in her works through the female identity. In order to address the women-centered context of the minstrel tradition through the identity of Ayşe Tekin, it is necessary to look through the environment in which the minstrel lived from a multi-faceted perspective. Providing information about Ayşe Tekin's life, worldview, and social environment is an important issue in terms of revealing the context in which the tradition was produced and transmitted.

While Ayşe Tekin tried to express herself with her poems that opened up to the outside world through the saz she called "my greatest companion", she found a place for herself in the minstrel tradition that she dreamed of. In order to understand the tradition of minstrelsy, it is very important to explain the context in which the tradition exists (Köprülü, 2014:226). The social environment and conditions in which the narrators who produce literary works live cannot be considered separately from the events that took place in the past. Because these issues that affect the minstrels, who are the spokespersons of the society, and their understanding of art are indirectly reflected in the literary products created. The minstrel is a person who creates a certain social group with his saz and words within the master-apprentice relationship, who can recite poems without preparation and who has a tradition of bickering. Ayşe Tekin is a poet who feeds off tradition while creating her works. The socio-cultural environment in which the minstrels live has also directed the course of their art. (When Ayşe Tekin's works are examined, it is seen that she has assigned many functions to her saz in creating her works. Her saz is sometimes her confidant, sometimes her greatest friend. She has the power to transform the feelings she cannot express verbally into a composition through her saz. She can convey social problems through her saz. In cases where women's work and efforts are ignored, she can provide a cry against society through her saz. Saz is a loyal friend for Ayşe Tekin.

Ayşe Tekin's poems clearly state the duties attributed to women in the context of gender. The poet, who was quite disturbed by this situation, made her voice heard through folk songs to criticize the sanctions brought by the patriarchal understanding. One of the poet's biggest criticisms is that women are not protected enough and that women are prevented from receiving education. The poet, who married early at the age of 17, had to postpone her dreams of education as a result of the marriage she had. After this period, due to the prevalence of masculine thinking in society, the responsibilities given by women's roles such as mother and wife reached a level that prevented the poet from practicing her art.

Ayşe Tekin is an artist who feels indebted to all people with her poems and saz, and tries to embrace everyone with her expressions centered on respect, love and peace. The most fundamental source she draws from is the cultural context of her hometown, Kırşehir. From Ahi Evran to Neşet Ertaş, all leading figures have inspired her works and the maturation of her art. When the vocabulary in her works is evaluated, "separation, loyalty, love, passion, coyness, patience, longing, fate, affection, lie, sorrow, grief, waiting" are the words she frequently repeats. The tradition of âşıklık and abdallık, which continues in Kırşehir province in certain forms, is an important source in the formation of her art. The general subject of his poems is about the events she saw and experienced in the lands where she was born and raised. The expression of her own individuality constituted the main material of her works. The images in her works are a part of the reality she lived in, mostly based on the oral tradition she was nourished by. When she wanted to compose, she followed the literary traces of poets such as Neşet Ertaş, Muharrem Ertaş and Âşık Veysel and conveyed traditional knowledge.

Giriş

Geleneksel bilgi, Dünya'nın dört bir yanında var olan yerel toplulukların yüzyıllar boyunca oluşturduğu deneyimlerden yararlanarak yerel kültür ve çevreye uyarlanan yenilik, bilgi ve uygulamalarını içerir. Bu bilgiler, sözlü olarak nesilden nesile aktarılır ve kültürel normların kolektif sorumluluğunu bünyesinde barındırır. Günümüze ulaşan kültürel değerlerin her biri zaman içerisinde aktarıcıların ve yaratıcıların izleri ile varlığını ispatlamaktadır (Connerton, 2014: 27). Gelenek adıyla aktarılan kavram, toplumların sosyo-kültürel yapısını ortaya koyan, toplum yaşamı ile ilgili zengin verileri ve temaları barındıran sözlü kültür ürünleridir.

Türk milletinin ilk günden bugüne tezahür etmiş ve önemini değiştirmeyen geleneksel değerlere bağlı bir edebiyatı vardır. Bu edebiyat, hayatın bütününde yer alan konulara yer vermiştir. Âşık edebiyatı, bireysel bir süreci içerdiği kadar topluma hizmet eden, geleneğe bağlı bir edebiyattır. Bu edebiyatın temsilcisi olan bireyler, toplumun dinamiklerine ve geleneklere bağlı kalarak geleneği icra etmektedir (Günay, 1993: 8). Geleneksel toplumlarda geleneğin sürdürülmesi, temel pratiklerin devamlılığının sağlanması için gelenek aktarıcılarında ihtiyaç duyulmaktadır. Bir sonraki nesil, bir önceki nesilden devralmış olduğu kültürel belleği gelecek nesillere aktarma sorumluluğunu üstlenmektedir. Bu silsile devam ettiği sürece geleneksel bilgi korunarak kültürün sürekliliği sağlanmış olacaktır. Bu hususta, kültürü ayakta tutan dinamiklerden birisi de halk edebiyatı sözlü ürünlerinden olan âşıklık geleneğidir.

Âşıklık geleneği, toplumun yüzyıllar boyunca yaşamış olduğu toplumsal, sosyal ve ahlaki unsurların aktarıldığı ve yaşatıldığı bir icra merkezidir. Geleneğin temsilcisi âşıklar toplumda var olan sosyo-kültürel değişim ve gelişimi aktarması açısından kültürün de tamamlayıcısı ve birleştiricisi konumundadır. Geleneksel bilginin statik kalmayıp dinamik bir biçimde dönüşüme uğraması âşık/ozan olarak bilinen kültür aktarıcıların bulunduğu çağa ayak uyduran, dönemin özelliklerini aktaran bir rol üstlenmelerine de olanak tanımıştır (Artun, 2018: 237).

Âşık ve ozan olgusu günümüzde aynı mahiyette kullanılan kelimelerdir. Bu benzerliğin temelinde âşıklık geleneğinin yaşamış olduğu dönüşüm etkilidir. Âşıklık geleneğinin başlangıcında kopuz adı verilen müzik aletleri eşliğinde toplumun sözcüsü, rehberi konumunda olan ozanlar; elektronik kültür ortamına bağlı değişiklikler neticesinde kentlerde geleneği bağlama-saz gibi müzik aletleriyle icra eden gelenek aktarıcılarına dönüşmüştür. Âşık adıyla anılan icracılar, bu süreçte Türk sözlü şiir sanatının şekil ve içerik özelliklerini geleneksel bağlamından koparmadan geleceğe aktarabilmiştir (Özarslan, 2001: 67). 16. yüzyıldan itibaren Anadolu’da ozan olarak bilinen sanatçılar dönemin şartlarına bağlı olarak kazandığı yeni işlev ve fonksiyonlar ile âşık adıyla bilinen temsilciler olarak adlandırılır (Çobanoğlu, 2007: 7). Medyanın gelişimi, Batı kültürünün Türk toplumunu hızlı bir şekilde etkilemiş ve bu durum âşıkların ve ozanların şiir anlayışlarını da doğrudan etkilemiştir. Elektronik kültür ortamında yaşanan dijitalleşme süreci; bireyin dış görünüşünden öz değerlerine, dinlediği müzikten yediği yemeğe, inançlarından ahlâk anlayışına kadar birçok alanda önemli değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Âşıklar, bu olumsuzlukları Batı kültürüne dayanan zihniyet değişimiyle ilişkilendirmiştir (2021, s. 50). Bu kaygılar, âşıkların eserlerinde yalnızca bireysel ve toplumsal meselelerin değil, aynı zamanda kültürel kimlik arayışının da ön plana çıkmasının gerekçeleri arasındadır. Geleneksel değerlerin yerini modernizmin getirdiği yeni normlara bırakması, âşıkların karşılaştığı en büyük zorluklardan biri olarak değerlendirilebilir (Çelikten, 2021:50).

Bu bağlamda, âşıkların kullandığı dil ve üslup, geleneksel anlatım biçimlerini modern unsurlarla harmanlayarak yeni bir anlatım dili oluşturma çabası içindedir. Onlar, geçmişle geleceği buluşturma arzusunu şiirlerinde yansıtırken, dinleyicilerine hem nostaljik bir duygu hem de güncel yaşamın zorluklarını aktarmaktadır. Söz konusu tür, sadece bir ifade biçimi değil, aynı zamanda bir toplumsal eleştiri ve farkındalık aracıdır. Bu durum, âşıkların eserlerinde derin bir düşünsel sorgulama ve duygusal yoğunlukla kendini göstermektedir. Sonuç olarak, Batı kültürünün etkileri, Türk toplumunda bir açılım sağlarken âşıkların edebi ve sanatsal üretimlerine de yön vermiştir. Onlar, bu süreci eleştirirken aynı zamanda kendi kimliklerini yeniden tanımlayarak toplumun değişen dinamiklerine ışık tutmuşlardır. Bu yolla, geleneksel âşıklık geleneğinin yaşatılması ve güncellenmesi adına önemli adımlar atılır. 21. yüzyılda âşıklık geleneği dönemin sosyo-kültürel hareketlerine bağlı olarak dönüşüm sürecini devam ettirmektedir.

Kırşehir, âşıklık ve abdallık geleneğinin aktif bir şekilde yaşatılarak yeni temsilcilerin yetiştirildiği bir merkezdir. “Ozanlar Diyarı” olarak anılan şehirde Neşet Ertaş, Muharrem Ertaş Şemsi Yastıman, Çekiç Ali, Âşık Musa, Âşık Said, Dadaloğlu gibi ozanlar geleneğin önemli temsilcileri arasındadır. Sözlü kültür ortamında var olan dönüşüm ve değişimin çok yönlü araştırılması, geleneksel bilginin aktarımı açısından önem arz etmektedir. Çalışmanın amacı, âşıklık geleneğinin kuşaklar arası aktarımının yoğun olarak yapıldığı Kırşehir ilinde, kadın icracıların âşıklık geleneğindeki yerini toplumsal cinsiyet bağlamında ele almaktır. Kırşehir’in ilk kadın halk ozanı olan Ayşe Tekin kimliğinde, kadını bir özne/icracı olarak benimsemek, geleneksel bilginin sürekliliği açısından oldukça önemlidir. Kadın icracıların müzik geleneğini aktarımı açısından toplumda üstlendikleri misyon, geleceğe katkı süreçleri çalışmada ortaya konulmak istenen temel meseleler arasında yer almaktadır.

1.Âşıklık Geleneğinde Kadın Ozan Olabilmek: Ayşe Tekin Örneği

Halkbilimi çalışmaları, büyük oranda kişilerin deneyim edinme sürecine ve sosyal rolleri aktarmasına odaklanmıştır. Bu çalışmalarda hedeflenen kişilerin toplum içinde belleği oluşturan davranış, rol ve kültürel değerlerin üretimi ve aktarımı hususunda geleneksel kültürdeki yerini ve geleneksel kültüre katkısını ortaya koymaktır. Kişi, biyolojik olarak kendisinden önceki bir yapılanmaya bağlı olarak bireysellikten toplumsallaşma sürecine girer. Kişinin geçmiş ile sahip olduğu yapı, süreklilik arz ederek kendi içinde bir tutarlılık

göstermektedir. Gelenek, bireyin toplumsallaşması sürecinde ihtiyaç olan değer ve kuralların kayıtlı olduğu bir bellek arşividir. Âşıklık geleneği, 19. yüzyıldan sonraki süreçte elektronik kültür ortamının geleneği doğrudan etkilemesine bağlı olarak yapılanmasını farklı bir düzlemde devam ettirmiştir.

Âşıklık geleneği yüzyıllardır Anadolu topraklarında var olan bir gelenektir. Bu geleneğin anlaşılmasında geleneği icra eden kişilerin eserlerini icra ettiği ve aktardığı bağlam oldukça önemlidir. Geleneği icra eden bireyler ataerkil düzen minvalinde çoğunlukla erkek icracılar olarak bilinmektedir. Erkeklerin gelenek içinde kahvehane gibi sosyal icra mekânlarında sanatlarını sürdürmesi, kadın bireylere verilen rollerin farklı olması, erkek bireylerin gelenek içinde yolculuk edebilme imkânlarının daha fazla olması gibi gerekçeler; geleneği temsil etme hususunda büyük çoğunluğun erkek hedef kitlesi hâline dönüştüğü icracıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. 21. yüzyılda kadınların çeşitli iş kollarında istihdam etmeye başlaması, aile yapısının geniş aile formundan çekirdek aileye dönüşmesi gibi gerekçelerle bu yaklaşım, yerini kadın icracıların da sanatlarını icra ettiği bir anlayışa bırakmıştır (Çınar, 2008: 45).

Çalışmanın evreni UNESCO tarafından müzik alanında yaratıcı şehirler ağına dâhil edilen Kırşehir ilidir. Çalışmada örneklem alanı olarak Kırşehir ilinde ilk kadın halk ozanı ünvanını alan Ayşe Tekin seçilmiştir. Ayşe Tekin'in sanat görüşünü aktarmak, eserlerinde tespit edilen toplumsal cinsiyet unsurlarının temel formunu kadın kimliği üzerinden ele alınmasını kolaylaştıracaktır. Ayşe Tekin kimliği üzerinden âşıklık geleneğinin kadın merkezli bağlamını ele almak için ozanın yaşadığı ortama çok yönlü bakmayı da gerektirmektedir. Ayşe Tekin'in yaşamı, dünya görüşü, sosyal çevresi hakkında bilgi verilmesi geleneğin üretildiği ve aktarıldığı bağlamı ortaya koymasından dolayı önemli bir husustur.

1.1. Ayşe Tekin'in Yaşam Hikâyesi

Ayşe Tekin, 1 Nisan 1955'te Kırşehir'in Yağmurlu Büyükoba köyünde doğmuştur. 2 yaşından itibaren ailesiyle birlikte Kırşehir'e yerleşmiştir. Babası birçok işle uğraşmış annesi ise Ayşe Tekin ve kardeşleri büyüyünceye kadar evin bakım ve sorumlulukları ile ilgilenmiştir (Alan, 2023: 15). Ayşe Tekin'e ismi, babaannesi tarafından verilmiştir. Ozan, babaannesi ile tutumlu, yoktan var olan bir kadın olması, becerikli olması açısından benzerlikler gösterdiğini belirtmektedir. Çocukluğu, kütük ev olarak bilinen Çukurçayır mahallesinde geçmiştir. Babası uzun yıllar at arabası kullanarak geçimini sağlamıştır. Annesi de babasına yaptığı tüm işlerde yardımcı olmuştur. Aile fertleri ilerleyen süreçlerde küçük bir bakkal dükkânı işletmeye başlar. Bakkal dükkânının yönetimi babasından ziyade okuma yazma bile bilmeyen annesinin himayesindedir. Tekin; çocukluğunun geçtiği mahallede halasının da ikamet ettiğini, halasının o yıllarda cenazelerde ve asker uğurlama törenlerinde doğaçlama olarak ağıt yaktığını belirtir. Tekin ilerleyen süreçte sanat hayatının oluşmasında halası ile katılmış olduğu törenlerin etkili olduğunu ifade eder.

Ozan, çocukluk çağında yaşadığı yerin etnik ve kültürel zenginliğinden beslenmiştir. Bağbaşı mahallesi, o dönemde Abdal topluluklarının yaşadığı bir yerdir. Bulunduğu dönemde aktif olan Salman Usta (köçeklik), Feyzullah Usta (saz-keman sanatçısı), Duran Usta (bağlama sanatçısı) gibi ustaların düğün vb. eğlence mekânlarındaki performanslarını yakın olarak takip etmiştir. Çocukluğunda Abdal grupları vesilesiyle müzik hayatında iyi bir dinleyici konumundadır. Mahalleye eğlendirme için gelen müzik gruplarından haberdar olarak ustaların eserlerini ezberlemiştir. Ayşe Tekin, sanatını öğrendiği çevresinde doğrudan bir usta tarafından yetiştirilmediğini ifade eder ancak ozanın eserlerini icra ettiği bağlam, geleneğin taşıyıcılığı ve aktarımı noktasında önemli bir icra merkezidir. Ayşe Tekin'in müzikal kimliğinde köyünde ağıt yakan halasının da dolaylı bir etkisi bulunmaktadır. Ozan, çocukluğundan itibaren halasının ve Abdal ustalarının yer aldığı mahalledeki müzikal eğlence ve sohbetlere katılmıştır:

“O sene Nezahat Bayram diye bir sanatçı çıkmıştı. Ben ağaca çıkıp türkü söylerdim. Mahalledekiler bana küçük Nezahat çıktı yine derlerdi” (KK-1)

Ayşe Tekin’in müzik anlayışının biçimlenmesinde babasının da büyük etkisi bulunmaktadır. Yaşadıkları mahallede yörenin önemli sanatçıları olan Muharrem Ertaş, Çekiç Ali ve Hacı Taşan gibi aktörlerin babası ve yakın arkadaşlarının bulunduğu sohbet toplantılarında müzik icraları yaptığını, Ayşe Tekin’in de on beşli yaşlarına kadar kimi zaman sabaha kadar süren bu eğlenceleri duyma ve dinleme fırsatı bulduğunu belirtir. Lise mezunu olan ozan, öğreniminin yarısını Kırşehir’de; diğer yarısını da Ankara Yenimahalle’de burslu olarak kazandığı sınav sonucunda yatılı olarak okumuştur. Başarılı bir lise öğrencisi olan Ayşe Tekin, liseyi bitirmek için ailesi ile geleceğini etkileyecek bir anlaşma yapmıştır. Ozanın Ankara’da okumasının tek şartı, şimdiki eşiyle evlenmesidir. Öğretmen okulunda okuyan eşi, üç yıl süreyle onu beklemeye söz verecektir. Ankara/ Yenimahalle Kız meslek Lisesi mezunu olduktan sonra Trikotaj usta eğitici olarak 21 yıl öğretmenlik yapmıştır.

2000’li yılların başında toplumda kız çocuklarının belli bir müzik aleti ile ilgilenmesinin hoş karşılanmadığını belirten ozan, uzun yıllar müzik aletleri ile tanışmamıştır. Ozanın ilk tanıştığı müzik aleti ilerleyen süreçte “en büyük yoldaşı” olarak nitelediği bağlamasıdır. Bağlama ile tanışması eşi vesilesi ile olmuştur. Eşinin öğretmenlik yaptığı dönemde sanat okulunda bir müzik aleti çalınması zorunluluğu bulunmaktadır. Eşi de müzik aleti olarak sazı seçmiştir. 25 yaşında ilk kez eşinin evde olmadığı zamanlarda sazı eline alarak çalmaya çalışmıştır. Tekin, toplum baskısının hevesini kıracağı korkusundan uzun yıllar sanatını icra edememiştir. Şiir yazmayı ve beste yapmayı en yakınlarından bile gizleyerek küçük bir defter vasıtasıyla not edip koruma altına almıştır. 1988 yılında Kırşehir’e tekrar yerleştikten sonra Halk Eğitim Merkezi sınavlarında başarılı olup göreve başlamıştır. Sınavları kazanması neticesinde, akademik anlamda kendisini artık daha güçlü hissettiğini belirterek 30’lu yaşlarının başında topluluk önünde şarkılarını aktarmaya başlamıştır (Alan, 2023: 16).

Görsel 1: Ayşe Tekin’in aldığı ödüller: Alev Merdin arşivi

Ayşe Tekin’in hayatında da dönüm noktası olarak kabul edilebilecek eşik, çocukluğunun geçtiği mahallede yetişen müzik ustası Neşet Ertaş’ın vefat haberi olmuştur. Neşet Ertaş’ın 2012 yılında vefatı neticesinde kendi yapmış olduğu besteyi, TRT arşivine kaydettirmek için Kırşehir İl Kültür Müdürlüğü’ne giderek kendisini şiir ve besteleri olan bir şair olarak tanıtmıştır. Bu ziyaret, Ayşe Tekin’in kariyerinde bir dönüm noktası olarak

değerlendirilebilir. Yazdığı şiirleri icra edeceği bir ortam arayışında olan ozan, Kırşehir Şairler ve Ozanlar Derneği'ne üye olur. Dernekte geçirdiği yedi yılın sonunda arkadaşlarının tavsiyesiyle eserlerinin kaybolmaması ve kayıt altına alınması için Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne giderek ozanlık başvurusunu yapmıştır. 2019 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı mülakat sınavına girmiştir ve halk ozanı ünvanını almıştır (Alan, 2023: 17). Ozan, Kırşehir Kent Konseyi Şairler ve Ozanlar Grubu ve Kırşehir Belediyesi'nin çeşitli müzik korolarının aktif üyesidir. Yerel ve ulusal kanallarda özel röportajlara katılmıştır. Ozanın Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT), Bahsi Söyle Ahvalini "Derdini Söyle Ozan" konulu program ile belgesel çekimleri yapılmıştır.

Ayşe Tekin, sanatını icra etmek için çeşitli illerde düzenlenen festival, kültür ve sanat şölenlerine katılmaktadır. Bu noktada, ozanın sanatını icra ettiği yörelerde kendisi adına düzenlenmiş katılım belgeleri ve ödülleri bulunmaktadır. Beykoz Vakfı "Genç Neşetler Ustasının İzinde" adlı ödülü almıştır. Kırşehir'in UNESCO tarafından tescilli ilk müzik şehri olması Ayşe Tekin'in Kırşehir ilinde var olan müzikal kimliğinin de çeşitlenmesine neden olmuştur. Kendisi, müzik şehrinde yer alan ilk kadın halk ozanı ünvanına sahiptir.

Kırşehir'in ilk kadın halk ozanı ve abdallık geleneğinin temsilcisi olan Ayşe Tekin, kendine özgü müzikal tavrı ile kültürel mirasın devamlılığı hususunda rehberlik etmektedir. Ayşe Tekin'e ait 300 şiirin bulunduğu ve şiirlerden 80 tanesinin kendisi tarafından bestelendiği tespit edilmiştir (Alan, 2022: 48; Alan, 2023: 18).

1. 2. Ayşe Tekin'in Sanatını Oluşturan Bağlam

Âşık geleneği yalın şekilde sesi temsil etmez. Sevdanın, hasretin yanında içinde buldukları döngüde sanatçının kendi kimliğini kabullendirme ifadesidir (Çınar, 2008:20). Ayşe Tekin de eserlerinde, "ayrılık, ölüm, sevgi, vatan aşkı, çocuklar, gelecek, depresyon, sel, felaket ve kaza" gibi toplumsal ve sosyal konuları ele alır. Eserlerinde nazım biçimi olarak koşma ve mani türüne yer vermiştir.

Ayşe Tekin, "en büyük yoldaşım" dediği sazı aracılığıyla, dış dünyaya açılan şiirleri ile kendisini ifade etmeye çalışırken hayâlini kurduğu âşıklık geleneğinin içinde kendisine yer bulmuştur. Âşıklık geleneğini anlamak için geleneğin var olduğu bağlamı izah etmek oldukça önemlidir (Köprülü, 2014: 226). Şartlar (kontekst) ve yaşanan alan, sözlü kültür ürünlerinin incelenmesinde ve açıklanmasında önemli bir yere sahiptir (Ekici, 2019: 27). Edebi eserleri üreten aktarıcıların yaşadığı sosyal çevre ve şartlar, geçmişte meydana gelen olaylardan ayrı olarak düşünülemez. Çünkü toplumun sözcüsü konumunda bulunan âşıklara ve onların sanat anlayışlarına etki eden bu hususlar, yaratılan edebî ürünlere dolaylı olarak yansır. Âşık, usta çıkar ilişkisi içinde saziyle ve sözüyle belli bir sosyal zümreyi oluşturan, hazırlıksız şiir söyleyebilen ve atışma geleneğine sahip kişidir. Köprülü "âşık tarzı" ifadesi ile bu türün kendine has kalıp, kural ve ideolojiye sahip bir edebiyat olduğunu aktarır (Köprülü, 2014: 172).

Ayşe Tekin, eserlerini oluştururken gelenekten beslenen bir ozandır. Kendisini Abdal olarak kabul etmez ancak doğup büyüdüğü topraklarda Neşet Ertaş, Muharrem Ertaş, Hacı Taşan gibi ustalar ile vakit geçirdiğini, sanatının şekillenmesinde bu ustaların eserlerini çokça dinlemesinin etkili olduğunu belirtir. Ayşe Tekin, kendisini halkın duygularını aktaran bir temsilci olarak görmektedir. Toplumsal ve sosyal konulara yer vermek onun temel görevleri arasındadır. Erkek egemen bir toplumda kadın ozan olmanın birtakım güçlükleri olduğuna değinir.

Âşıklık geleneğinde bir ozanın saz ya da bir müzik âleti çalması önemli bir husustur. Tarihsel süreç içinde ozanların hikâye anlatıcı, şifacı olması gibi birçok özelliği yerini ezgili şiirler söyleyen bir kimliğe bırakmıştır. Bu süreçte âşığın bırakmadığı, ondan ayrılamadığı en önemli araç kopuz ya da bağlama gibi müzik aletleri olmuştur. Saz, yalnızca müzik aleti olması

açısından önem arz etmez aynı zamanda âşığın düşünmesinde, üretiminin gelişmesinde ilham veren bir araçtır (Özarlan, 2001:170). Saz çalmayı çoğunlukla ustasından öğrenen ozan, müzik aleti aracılığıyla sanatını icra etmektedir. Ayşe Tekin'in sanatının oluşmasında eşinin de dolaylı katkısı olmuştur. Ayşe Tekin, saz çalmayı eşinden öğrenmiştir. Ayşe Tekin'in sanatında sazı en büyük yoldaşdır. "Dert ortağım" diye nitelendirdiği sazı aracılığıyla kendi dünyasında bir üretim sürecini başlattığını, bu süreçte kendisini çok mutlu hissettiğini belirtir. Toplumda bir kadının müzik aleti çalmasının olumsuz karşılanacağı algısı uzun yıllar Ayşe Tekin'in eşinden gizli bir şekilde duvarda asılı bağlamayı eline alıp deneme yoluyla sanatını öğrenmesine neden olmuştur. Ayşe Tekin, eşinin vefatından sonra emeklilik sürecinde bağlamayı hayatının vazgeçilmez bir müzik aleti olarak görmüştür. Tekin'in çırak olarak yetiştirdiği kişi kızıdır. Âşıklık geleneğinde, müzikal bilgi ve becerilerin aktarımı genellikle usta-çırak ilişkisi çerçevesinde gerçekleşir. Ayşe Tekin de bu geleneği sürdürerek, kızına bağlama çalmayı öğretmiştir. Kız annesinin yanında saz tutmayı, tezene vurmayı ve âşık makamlarını öğrenerek müzikal yolculuğuna başlamıştır (Durbilmez, 2008: 153). Bu süreçte, anne-kız arasındaki sevgi ve saygı bağı, müzikal eğitimin temelini oluştururken, aynı zamanda âşıklık geleneğinin kuşaktan kuşağa aktarılmasına da katkı sağlamaktadır. Ayrıca ozan kızını da şiir yazmaya beste yapmaya teşvik etmiştir.

Geleneğin var olması, çağın gerisinde kalmayan âşığın kültürel alanlardaki faaliyetlerini devam ettirmesi ile mümkündür (Fidan, 2017: 37). Ayşe Tekin'in eserlerini icra ettiği bağlam, toplantı ve meclislerin yapıldığı sosyal mekânlardır. Elektronik kültür ortamının geleneksel bilgiyi de belli formlara bağlı olarak dönüştürmesi kadın bir ozan olan Ayşe Tekin'in de sanatını icra ettiği bağlamı değiştirmiştir. Ozan, festivaller, çeşitli televizyon programları vasıtasıyla düzenlenen etkinlikler ile sanatını dijital ortamda devam ettirmekte bu vesileyle de ozanın tanınırlığı artmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde Ayşe Tekin'in sanatını oluşturan bağlam, âşıklık geleneğini oluşturan kadrolar çerçevesinde değerlendirilerek ozanın âşıklık geleneğindeki yeri çok yönlü olarak ele alınacaktır.

Âşık Sanatına Yönelme (Heveslenme):

Soyaçekim: "Kimi insanlar doğuştan gelen birtakım meziyetlerle şiir yazmaya ve okumaya kabiliyetlidir. Bu şekilde doğuştan gelen özelliklerle bu kabiliyetlerin ortaya çıkması, soyaçekim olarak nitelendirilebilir (Durbilmez, 2008: 73). Kırşehir'de âşıklık geleneğinin üretildiği bağlamın ortaya konulmasında, soyaçekim unsuru oldukça önemli bir yer tutmaktadır (Özkaynar, 2014: 33). Ayşe Tekin, sanatının şekillenmesinde mahallede ağıt yakan halasının büyük etkisi olduğunu belirtir. Çocukluk döneminde gittiği toplantılarda halasının yanında yer almak onun için en mutlu olduğu zaman dilimleri arasındadır.

Âşık Meclislerinde Bulunma:

Kırşehir'de sözlü kültür içerisinde yer bulan âşıklık geleneğinde âşıkların sanatlarını ortaya koydukları düğün ve sohbet toplantıları kişilerin bu sanata yönelmesindeki önemli alanlar olarak görülmektedir. Kırşehir'in âşıklık geleneğinde en önemli yeri olan "abdallar" bu sanatın bu yörede gelişmesinde önemli bir konumdadır. Ozanların yörede var olan ustaların eserlerini okuma ve bağlama eşliğinde icra etme isteği kendilerini kanıtlamak isteyen genç icracılar için önem arz etmektedir. Ayşe Tekin, Kırşehir'de Bağbaşı mahallesi olarak bilinen mekânda çocukluğunun geçtiğini belirtir. Bu mekân abdallık geleneğinin icrası açısından eğitim kurumu niteliğindedir. Ozanın yaşadığı yörede çocukluk döneminde âşına olduğu müzikli sohbet meclisleri, sanat yaşamının da seyrini değiştirecektir. Hacı Taşan, Muharrem Ertaş gibi ozanlar Ayşe Tekin'in çocukluk döneminde sıkça gördüğü; düğünlerde, toplantılarda müzik icralarına şahit olduğu gelenek temsilcileridir. Tekin, Muharrem Ertaş'ın yaşadığı

dönemde bu meclislere gelerek saz çaldığını bu sohbetlerin gece geç saatlere kadar devam ettiğini belirtir.

Sevdalanma:

Âşıklıkta önemli bir basamak da “sevdalanma”dır. Kişinin rüyasında gördüğü ya da gerçek dünyada kendisinde iz bırakan birisine olan gönül bağının duygulardan sözlere aktarılması, âşıklık geleneğinin önemli bir aşamasıdır. Bir güzelin âşıkta bıraktığı duygunun aktarım süreci olan şiirler, bu sayede somutlaşır. Ayşe Tekin eserlerinin oluşmasında sevdalanma imgesi oldukça önemlidir. Onun şiirlerinde sevda imgesi kimi zaman bir tabiat nesnesi ya da kişi iken kimi zaman da eğitim ve sazına duyduğu aşktır. Kavuşamama motifi şiirlerinde en çok kullandığı temaların başında gelmektedir:

“Ayşe’ m engin gönül senin işindir
Sazın sözün ekmeğindir aşındır
Taş gediğindeyse ozan işidir
Boş kalplere gönül koymuyor ki.” (KK-1).

Yoksulluk:

Kırşehir’de âşıklar üzerinde önemli bir etki de yoksulluk temellidir. Sosyal ve maddi denge içerisinde özellikle bölgenin kurak ikliminin de etkisi âşıkları hayali ve refah bir hayatın hasretine çekmiştir. Ayşe Tekin, ekonomik açıdan sınırlı bir ailede doğmuştur. Annesinin ve babasının ailesini geçindirmek için birden fazla işte çalıştığını ekonomik sıkıntılardan etkilendiğini belirtmiştir.

Gurbete Çıkma ve Vatan Hasreti:

Ayşe Tekin’in sanatının şekillenmesinde en büyük etkenlerden birisi de erken yaşta yapmış olduğu evlilik neticesinde öğretmen olan eşi ile birlikte gurbete çıkmasıdır. Ozan eserlerinin çoğunda memleketine duyduğu hasreti aktarmıştır.

2. Ayşe Tekin’in Eserlerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Değerlendirilmesi

Kadın ve erkek temelinde var olan karşı cinsin toplum tarafından aktarılan yargı ve normlar neticesinde sosyal statü ve rollerinin belirlenmesi, toplumsal cinsiyet olarak nitelendirilebilir (Ryan, 2007). Toplumsal cinsiyetin temelinde, doğuştan gelen bir kavram olmasının yanı sıra toplum tarafından öğrenilmiş belli yargı kalıpları da bulunmaktadır. “Gender” kelimesi ile ifade edilen toplumsal cinsiyet olgusu, kadın ya da erkek olmanın kültürel kodlarının yüklenmesi neticesinde toplumun birtakım anlam ve beklentileri olarak nitelendirilmektedir (Çiftçi, Saka ve Akın, 2022).

Toplumsal cinsiyet rollerinin teorik çerçevede ele alınması, feminist bakış açısı ve feminist kuramın da değerlendirmesini geçerli kılmıştır. Zira feminist kuram; araştırma konusu olarak kabul edilen bir gerçekliğe yüklenmiş cinsiyet rollerini, uygulama, inanç ve tecrübeleri insanı merkez alan bir yaklaşımla incelenmesi gerektiğini esas almaktadır (Ersoy Çak, 2010: 102). Feminist kuramın kronolojik sürece bağlı olarak “renkli derili feminizm, psikanalistçi feminizm, varoluşçu feminizm, kültürel feminizm” gibi alt dalları bulunmaktadır (Freedman, 2001: 5). Araştırma konusu olarak seçilen çalışmada kadın ozanın eserleri ve sanat görüşü “kültürel feminizm” kuramı bağlamında ele alınacaktır.

Başlıca temsilcileri Charlotte Gilman ve Margaret Fuller gibi araştırmacılar olan kültürel feminist kuram, 20. yüzyılın başında “kültürel bir dönüşüm yaklaşımını” esas almaktadır. Bu kuramın şekillenmesinde Amerika’da yaygın bir şekilde devam eden “Aşkincılar” akımının ele aldığı ilkeler belirleyici olmuştur. Toplumda var olan kişilerin sorumluluk alarak çaba sarf etmeleri gerektiğini, son aşamaya kadar pes etmemelerini gerektiğini savunan bu yaklaşım,

Fuller tarafından evrilerek kadınlara uyarlanmıştır. Fuller kadınların dış dünyada var olan baskı ve kısıtlamalara karşı gelerek zorlukların üstesinden gelebileceğini savunmaktadır. Kuramın temelinde kadınların kendi başına bir değer olarak kabul edilmesi gerektiği ve kadınların sezgileri yoluyla zorlukları aşabileceği yaklaşımı bulunmaktadır (Donavan, 2014: 74; Şahin, 2010: 54). Kadınların anaerkil toplum düzenine bağlı olarak duygusallık, barışseverlik, saygı gibi değerler vasıtasıyla bir nitelik kazandığını savunan kültürel feministler, bu meziyetlerin temelinde kadınların sezgisel davranışlarının belirleyici olduğunu ifade etmektedir (Sezgin, 2014: 18).

Kültürel feministlerin savunduğu bir diğer yaklaşım, aile kavramının reddedilmesi ile ilgilidir. Aile bünyesinde kadının ekonomik açıdan erkeğe bağımlı bir kimlik kazanması, kültürel feministlerin kabul etmeyeceği bir yaklaşımdır. Feministler, kadınların sorunlarının temel kaynaklarının başında ataerkil kavramının bulunduğunu ifade eder (Altun, 2008: 51). Kültürel feministler, aile kavramı ile annelik kavramını ayrı bir yaklaşımla ele almaktadır. Gilman, anneliği, sezgisel ve içgüdüsel bir eylem olarak tanımlar, toplumu yeniden inşa etmek ve koordinasyon yeteneğinin sağlanmasının bu güç vasıtasıyla mümkün olacağını belirtir. Gilman, erkeği merkeze alan görüşten ziyade kadın merkezli bir bakış açısına geçilmesinin daha barışçıl bir dünya düzeni için gerekli olduğunu ifade eder (Donavan, 2014: 101).

2.1. Ayşe Tekin'in Eserlerinde Yer Alan Kadın İmgesi

Kadına atfedilen annelik, eşlik, evlatlık gibi roller kadın ozanların eserlerinde kimi zaman yüceltilen kimi zaman da sorgulamaya ihtiyaç duyulan çeşitli temalara dönüşebilmektedir. Ayşe Tekin'in eserlerinde kadın imgesi, bu anlamda incelemeye değer bir içerik oluşturmaktadır. Kadın temalı şiirlerinde geleneksel kültürde kadına atfedilen roller ve bu rollerin getirdiği kısıtlamalar, toplumsal baskılar ve kadının birey olabilme çabası açık bir şekilde aktarılmaktadır. Ozanın "Tüm Kadınlara" adlı şiiri, toplum tarafından belli normlarla betimlenen kadın tasvirini aktarması açısından önemlidir. Ozan şiirinde kadın tanımına, "yâr ve anne" olmak ile başlamıştır. Bu bir anlamda, kadına yüklenen toplumsal cinsiyet rolünün de göstergesi ve ataerkil ideolojinin esas aldığı hizmet etme anlayışının devamlılığıdır. Zira bu anlayışta kadınlar, erkeklere hizmet ederek kadınlık rolünü içselleştirmek için koşullandırılmaktadır (Donovan, 2014: 274):

"Kadın demek; ana demek, yar demek
Katık olur gözyaşları ekmeğine hep
Erkekler bilse kadınlar bir melek
Rüya gibi güzel kadınlar vardır."

Ataerkil sistemde, kadınların erkek egemenliğinde yaşaması söz konusudur (Irigaray, 2000: 222). Kadınların fiziksel ve ruhsal açıdan güçsüz olarak ele alındığı bu yaklaşımda, kadın rolünden beklenen erkeğin gölgesinde kalarak onun söylediklerini kabullenmesidir (Şahin, 2020: 169). Ozan aşk ve evlilik temasını ele alırken, geleneksel beklentilerin ötesine geçerek, kadının duygusal dünyasını ve arzularını da dile getirmektedir. Aşkın sadece erkeğe bağımlı bir duygu olmadığını, kadının da aşkı aktif bir özne olabileceğini gösteren dizelerinde toplumsal cinsiyet rollerine dair kalıplaşmış düşüncelerin de sorgulanması gerektiğine vurgu yapar. Kadının değerinin bilinmemesi, bu hususta ozanı üzen ve sorgulatan temel sorunsaldır:

"Kadını kadın gibi görenler var mı?
Kadına yar olacak erkeği var mı?
Neden bilinmez kadri kıymeti?
Kadının içinde çağlayan var mı?" (KK.1).

2.2. Ayşe Tekin'in Eserlerinde Yer Alan Şiddet İmgesi

Kadın halk ozanlarının eserleri, sadece toplumsal cinsiyet rollerini ve beklentilerini yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda bu rollere ve beklentilere karşı bir direniş ve değişim çağrısı da yapar. Ayşe Tekin'in eserlerinde de kadının sesi, erkek egemen bir yapıya sahip olan halk ozanlığı geleneğine karşı bir direnişin göstergesidir. Şiddet kavramı fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik olarak tasnif edilebilmektedir (Aksoy, 1993: 15). Ozanın eserlerinde şiddet imgesi, sadece fiziksel şiddeti değil, aynı zamanda psikolojik, ekonomik ve simgesel şiddeti de kapsayan çok boyutlu bir yapı sergiler.

Ayşe Tekin eserlerinde aşğılama, hakaret, fiziksel baskı gibi ifadelerle erkekler tarafından uygulanan şiddet unsurlarına karşı mücadele etmeye çalışmaktadır. Ozan, kadınlara gösterilen olumsuz davranışlara değinmektedir. Kadın ozanları, eserlerinde şiddetin kaynağına inerek, erkek egemen toplum yapısını, geleneksel rolleri ve bu yapıyı destekleyen düşünce sistemini de eleştirmektedir. Şiirde kadınlara yönelik fiziksel, psikolojik ve ekonomik şiddet unsurlarının erkekler tarafından kullanıldığı durumda kadınları gül metaforuna benzeterek yaşanan mutsuzluğu güllerin solması imgesi üzerinden aktarmaktadır. Kadın bedeni eserlerde çiçekler açan bir mekân olarak tasvir edilebilmektedir. Bahçede güllerin renklenmesi ve açması, eserde yer alan kadınların âşıklık şartlarını tamamladığının göstergesidir (Şahin, 2020: 480):

“Ne olur dünyaları dar etmeyelim
Hayat akıp gidiyor onları hor görmeyelim
Ne olursu hep sevelim sevillelim
Kadının bağında gülleri vardır.”

Ozanın kadınları ikinci plana atmak isteyenlere karşı bir sitemi söz konusudur. Şiirde kadının eş ve sevgili olmasının erkekler tarafından doğru anlaşılmadığı, toplumda kendini kabul ettirme arzusu kendi yaşam hikâyesi üzerinden aktarılmıştır:

“Ayşe'm senin kıymetini yârin bildi mi?
Seni sen olarak kabul etti mi?
Yoksa sana dünyayı dar etti mi?
Kadının dilinde duası vardır.”

11 dörtlükten oluşan şiirde, ozan kadının ruhunun gül bahçesi gibi çok renkli olduğunu belirtir. Şiirin devamında hayatın anlamının ve güzelliğinin kadın olduğunu ifade etmekte, kadınlara değer verilmesi durumunda kadının içinde hayata dair pek çok şeye ilham veren bir sürece dönüşeceğini belirtmektedir:

“Kadının olduğu yerde güller biter
Yâri severse karşılıksız sever
Bir de çalan müziğe eşlik eder
Kadının ruhunda besteler vardır
Ayşe'm sen duygusal, hassas bir kadınsın.”

Ayşe Tekin'in şiirinin son dizelerinde otuz beş yıllık bir süreçte geçmişte yaşamış olduğu psikolojik sürecin yansımaları görülmektedir. Ozanın eserinin bütünüde kadına yönelik şiddet unsurlarını yansıtan ifadeler görülmektedir. Ozan belleğinde mazi olgusunun olumsuz imgeleri çağrıştırdığını ifade ederek dizelerini sonlandırır:

“Otuz beş yılını erkeğine harcadın
Feryat figan ederek geçmişe daldın
Ah edip inleyen mazisi vardır.” (KK.1).

Ozanın “Öğrettiler Bana” adlı şiiri hayata karşı teslimiyetinin bir göstergesidir. Bu şiirinde ozan, şiire başlama nedeni de açıkça belirtmektedir. Üzül­düğü durumlarda dile getiremediği olayları şiir aracılığıyla dışa vurma fırsatı yakalamıştır. Ozan 65 yaşına geldiğinde yaşamı boyunca bir zorunluluk duygusuyla hareket ettiğini ifade eder. “Sen hep kızsın, kadınsın dediler” dizelerinde kadınlığın toplum karşısında susmayı gerektiren bir eyleme dönüştüğünü belirtir. Bu süreçte kadına düşen en temel görev ev işleri ve sorumluluklarıyla ilgilenmektir:

Efkârlandım kâğıt kalem aldım elime
Söylesem anlatsam kendi dilimce
Yazmak isterim yazamam gönlümce
Konuşma değil susmayı öğrettiler bana.

Ozanın “Öğrettiler Bana” şiirinde fiziksel ve sözel şiddeti yansıtan birçok unsur kullanılmıştır. Dizenin tamamında kadının erkeğe yenik düşmesi söz konusudur. Kadın ozanlar, sadece ev ve aile içinde değil, toplumsal yaşamda da kadının varlığını ve önemini vurgulayan şiirler kaleme almışlardır. Eğitim, çalışma hayatı, sosyal sorumluluklar gibi alanlarda kadının aktif rol alması gerektiğini savunan bu şiirler, toplumsal cinsiyet eşitliği için önemli mesajlar içermektedir. Ayşe Tekin’in dizelerinde de kadınlara atfedilen temel görevler sıralanmıştır. Kadına bu süreçte verilen görevleri kabullenmekten öte bir seçim sunulmamıştır, bu yüzden ozan mücadelede kendini yenilgi sürecine dâhil etmiştir. Bu yenilgi sebebiyle toplum tarafından “yemek pişirme, temizlik yapma” gibi fiziksel çaba isteyen eylemler ataerkil düzenin bir yansıması olarak kadınların sorumluluğundadır:

“Sen kızsın sen kadınsın dediler
Hep bir işle meşgul ol dediler
Yemek pişir, evi süpür, çocuk doğur dediler
Hizmet etmeyi uysal olmayı öğrettiler bana.”

Küçük yaşta evlendirilen Ayşe Tekin, yaşam karşısındaki hayâllerini ve hayâl kırıklıklarını yaşamın getirdiği sorumluluk ve zorlukları şiirlerinde aktarmıştır. Ozan, sevdiği için ellerinden geleni yaptıklarından ama bir türlü karşılığını görememekten yakınmakta ve kırılan kalbinde hissettikleri öfkeyi, aşkı, sitemi dile getirmektedir:

“Taş kesilse de şu bağrımdaki yara
Yumuşatmaya çalıştım ben yana yana
Sevmiştim bir kere olmadı eller yar bana
Sevmeden sevmeyi öğrettiler bana” (KK-1).

2.3. Ayşe Tekin’in Eserlerinde Yer Alan Aşk İmgesi

Bir toplumun ortak değerlerinin dışavurumu âşık edebiyatı ürünlerinde de rastlanılmaktadır (Şahin, 2020: 378). Ayşe Tekin’in incelenen 100 adet eserinde aşk konulu şiirlerin yoğun olduğu tespit edilmiştir. Ozanlar, yaşadıkları dönemi sosyal ve kültürel açıdan aktaran icracılardır. İnceleme konusu olan eserlerde de aşk imgesi, kimi zaman doğaya kimi zaman bireye kimi zaman da manevi çizgide yer alan unsurlara yöneliktir:

“Sazımla ağlar sazımla gülerim
Kime zararım var kime neyerim
Anlamaz kimseler benim halimden
Tek dostum tesellim sazımdır benim.”

Ozanın müziğe duyduğu özlem ve hasret tüm eserlerinde aşk imgesi ile dile gelmektedir. Ozanın en iyi arkadaşı, dostu, sevgilisi onunla dertlerini paylaşabildiği sazıdır. Bu gül bahçesine ilham olacak en büyük ilaç müzik kanalı ile aktarılacaktır:

“Sazım bir köşede bekler hep beni
Çaldıkça içlenir açılır sanki
İyi kalpli güzel insanlar gibi
Tek dostum tesellim sazımdır benim.”

Ayşe Tekin’in eserlerinde kavuşamama teması, genellikle toplumsal engeller ve geleneksel değerler nedeniyle ortaya çıkmıştır. Ozanın eserlerinde beşeri aşka kavuşamama imgesinin yanı sıra çok sevdiği âşıklık sanatını icra etmek için verdiği mücadeleyi bu imgeyi beslemektedir. Ozan, lise döneminden itibaren eğitimine devam etmek için aile baskısı ve ekonomik adaletsizlikler gibi faktörlerle mücadele etmek durumunda kalmıştır. Ayşe Tekin, sazı aracılığıyla kadına yönelik toplumsal olanın baskısını ve sınırlarını esnetebilme amacındadır. Onun “teselli kaynağım” olarak belirttiği müzik aleti, toplum karşısında sindirilmiş, konuşma fırsatı verilmemiş bir gruba karşı gösterilen direniş biçimidir. Ayşe Tekin’in eserlerinin üretiminde, şairin içinde yaşadığı kültürel yapı da etkilidir. Ozan, karşılaştığı sorunların çözümüne saz çalarak ulaşabildiğini belirtir:

“Neler anlatırım söylerim sana
Karnını yarsam da baksam ona
Yılların özlemi hep sende saklı
Tek tesellim dostum sazımdır benim.”

...
“Ben sazımla inim inim inlerim
Sular seller gibi coşar söylerim
Rüzgârın önünde yaprak gibiyim
Tek dostum tesellim sazımdır benim.”

Günümüzde kadın sanatçılar mesleklerini icra etmeleri hususunda müzik eğitimi almak için ailelerini ikna etmede birtakım güçlükler yaşamaktadır. Kadınlara toplum tarafından verilen annelik ve eş olma gibi kalıp değerlerin dışına çıkamayan kadınlar beden ve sesi ile sahnede yer almak için bu güçlükleri aşma gayretine girmektedir:

“Sazımın özünde yalan yok benim
Asılsız sözlere karnım tok benim
Vefa dersin herkeslerden çok derim
Ayşe der “tesellidir sazım benim.” (KK-1).

Sonuç

Ozanların yaşadığı sosyokültürel ortam sanatlarının da rotasına yön vermiştir. Ayşe Tekin, geleneğe bağlı kalmaya çalışırken günceli de yakalama telaşında olan bir ozandır. Ayşe Tekin’in eserleri incelendiğinde eserlerini oluşturmasında sazına yüklemiş olduğu işlevler oldukça fazladır. Sazı kimi zaman dert ortağı kimi zaman en büyük arkadaşıdır. Sözlü olarak dile getiremediği duygular sazı aracılığıyla besteye dönüştürebilecek güçtedir. Sazı vasıtasıyla toplumsal aksaklıkları aktarabilir. Kadının çalışmalarının ve gayretinin görmezden gelindiği durumlarda sazı aracılığıyla topluma karşı bir haykırış sağlayabilmektedir. Saz, Ayşe Tekin için vefalı bir dosttur.

Ayşe Tekin’in şiirlerinde toplumsal cinsiyet bağlamında kadına addedilen görevler açıkça belirtilmektedir. Bu durumdan oldukça rahatsız olan ozan, ataerkil anlayışın getirmiş olduğu yaptırımları eleştirmek için türküler aracılığıyla sesini duyurmuştur. Ozanın en büyük eleştirilerinden birisi de kadına yeterince sahip çıkılmayarak kadının eğitim almasının önüne geçilmesidir. 17 yaşında erken bir evlilik yapan ozan yapmış olduğu evlilik sonucunda eğitim hayallerini ertelemek durumunda kalmıştır. Bu süreçten sonra eril düşüncenin toplumda yaygın

olması nedeniyle anne, eş gibi kadınlık rollerinin vermiş olduğu sorumluluklar ozanın sanatını icra etmesinde engelleyici bir boyuta ulaşmıştır.

Ayşe Tekin, gelenekten beslenen bir ozandır. Ayşe Tekin, şiirleri ve saziyla tüm insanlara karşı kendini borçlu hissedenden saygı, sevgi ve barış merkezli ifadeleri ile herkesi kucaklamaya çalışan bir sanatçıdır. Onun beslendiği en temel kaynak, memleketi olan Kırşehir'in kültürel bağlamıdır. Ahi Evran'dan Neşet Ertaş'a kadar tüm zirve şahsiyetler eserlerine ve sanatının olgunlaşmasına ilham vermiştir. Eserlerinde yer alan söz varlığı değerlendirildiğinde “ayrılık, vefa, aşk, seveda, nazlı, sabır, hasret, felek, sevgi, yalan, gam, keder, beklemek” sıkça tekrar ettiği sözcüklerdir.

Kırşehir ilinde belli formlara bağlı olarak devam eden âşıklık ve abdallık geleneği sanatının oluşmasında önemli bir kaynaktır. Ayşe Tekin'in eserlerinde geleneğin sınırları içinde birçok tema yer almaktadır. Şiirlerinin genel konusu doğup büyüdüğü topraklarda görmüş ve yaşamış olduğu olaylar üzerinedir. Kendi bireyselliğinin dışavurumu eserlerinin ana malzemesini oluşturmuştur. Eserlerinde yer alan imgeler çoğunlukta beslendiği sözlü geleneğe bağlı olarak yaşadığı gerçekliğin bir parçasıdır. Bir beste yapmak istediğinde Neşet Ertaş, Muharrem Ertaş ve Âşık Veysel gibi ozanların edebî izini takip ederek geleneksel bilgiyi aktarmıştır. Tekin, geleneksel motifleri kendi bireyselliğiyle harmanlayarak özgün bir üslup oluşturur. Yaşadığı coğrafyanın kültürel değerlerini, insani duyguları ve toplumsal sorunları sazi ve sözüyle dile getiren Tekin, Anadolu âşıklık geleneğini çağdaş bir yorumla sürdüren önemli bir kadın ozandır.

Kaynakça

- AKSOY, Ercüment (1993). *Aile İçi Şiddet*. Ankara: Türk Tabipler Birliği Dergisi Yayınları.
- ALAN, Merve Tuğçe (2022). “Kırşehir'in İlk Kadın Ozanı “Ayşe Tekin”, *Âşık Sanatı Sempozyumu 2022 Abdal Yılı Bildiri Özetleri Kitabı*. (ed. Yusuf Gökkaplan).Nevşehir.
- ALAN, Merve Tuğçe (2023).” Kırşehrli Âşık Ayşe Tekin'in müzikal kimliği”. Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- ALTUN, Hakan (2008). “Feminist kuram doğrultusunda bir okuma/sahneleme ve bir örnek çalışma: Denizden gelen kadın”. Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- ARTUN, Erman (2011). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı (Edebiyat Tarihi/Metinler) (IV. Baskı)*. Adana: Karahan Kitabevi.
- CONNERTON, Paul (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ÇELİKTEN, Haktan (2021). *Âşıklık Geleneği ve Kültür Değişmeleri*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- ÇINAR, Sevilay (2008). “Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Türkiye’de kadın âşıklar”. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2007). *Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul*. İstanbul: 3F Yayınları.
- DONOVAN, Josephine (2014). *Feminist Teori*. Çeviren: Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan, 8. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- DURBİLMEZ, Bayram (2020). *Âşık Edebiyatı Araştırmaları/ Taşpınarlı Halk Şairleri*, Ankara: Ürün Yayınları.
- EKİCİ, Metin (2019). *Halk Bilgisi (Folklor): Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- ERSOY ÇAK, Şeyma (2010). “Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm Teorileri Bağlamında Türkiye’deki Reklam Filmleri ve Popüler Müzik Videoları”, *DEÜ GSF Dergisi*, S.4, s. 101-110.
- FİDAN, Süleyman (2017). *Âşıklık Geleneği ve Medya Endüstrisi: Geleneksel Müziğin Medyadaki Serüveni*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- GÜNAY, Umay (1993), *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, [İkinci Baskı], Ankara: Akçağ Yayınları.
- İRİGARY, Luce. (2000). *There Are Two Sexes, Not One. French Feminism Reader*, (Editör: Kelly Oliver, Rowman & Littlefield) s. 201-252.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat (2004). *Saz Şairleri I-V*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- MİCHEL, Andree (1995). *Feminizm*. (Ş. Tekeli Çev.) İstanbul: İletişim

- ONG, Walter (2003). *Sözlü ve Yazılı Kültür* (Sema Postacıoğlu Banon, Çev) İstanbul: Metis Yayınları.
- RYAN, Mandy (2007). *Sex and gender. Blackwell encyclopedia of sociology*. UK: Blackwell Publishing.
- ÖZARSLAN, Metin (2001), *Erzurum Âşıklık Geleneği*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÖZKAYNAR, Özlem (2014).” Kırşehir yöresi âşıklık geleneği ve Kırşehirli Âşık Dindarı”, Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- SARP, Nuray ve TOSUN, Ahmet (2011). “Duygu ve Otobiyografik Bellek”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*. S. 3(3), s. 446-465.
- ŞAHİN, Özlem (2020). Feminist kurama göre Anadolu sahası âşık tarzı şiir geleneğinde kadın. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- UZER, Tuğba (2023). “Nasıl Hatırlarız, Nasıl Unuturuz: Kurumsal Yaklaşımlar”. (Ed. Sami Gülgöz, Berivan Ece, Sezin Öner). *Hayatı Hatırlamak Otobiyografik Belleğe Bilimsel Yaklaşımlar*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları

Kaynaklar

KK-1: Ayşe Tekin, 69, Kırşehir, Usta öğretici, Lise mezunu, 20.12.2019.

<i>Çalışmanın yazarı/yazarları “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmiş(ler)dir:</i>
Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.
Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.
Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvurulmuş herhangi bir kişi bulunmamaktadır.
Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Yazarın Notu: ---
Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.
<i>The author / authors of the study declared the following points within the framework of the “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:</i>
Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.
Funding: No support was received from any institution or organization for this study.
Support and Acknowledgments: There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.
Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.
Author’s Note: ---
Author Contributions: All sections of this article have been prepared by a single author.